

دانشکده معماری و شهرسازی

روش طراحی «معنا، خیال، معماری» با بهره‌گیری از تفکر ناخودآگاه

رساله برای دریافت درجه دکتری

در رشته معماری

نام دانشجو

مریم عظیمی

اساتید راهنما

دکتر فرهنگ مظفر - دکتر سید باقر حسینی

تابستان 1392

دانشکده معماری و شهرسازی

روش طراحی «معنا، خیال، معماری» با بهره‌گیری از تفکر ناخودآگاه

رساله برای دریافت درجه دکتری

در رشته معماری

نام دانشجو

مریم عظیمی

اساتید راهنما

دکتر فرهنگ مظفر - دکتر سید باقر حسی

چکیده

این پژوهش با هدف ارائه روش طراحی «معنا، خیال، معماری» در جهت بهره‌گیری از تفکر ناخودآگاه در طراحی معماری، به بحث پیرامون کمبودها و نواقص در حوزه تئوریک طراحی می‌پردازد. بسیاری از نظریه پردازان نظریه‌های گوناگونی در تعریف طراحی معماری عنوان نموده‌اند. بعضی از این فرایندها بر جنبه‌های سیستماتیک و برخی بر روش‌های شهودی در طراحی تاکید دارند. اما بی‌شک طراحی معماری به عنوان یک فرایند چند ساحتی، پیچیده و چند بعدی، متضمن دانش و خلاقیت توانمند می‌باشد.

مطالعات پژوهشگر در حوزه انواع تفکر نشان می‌دهد که روانشناسی شناختی در غرب بر نقش تفکر ناخودآگاه در فرایند طراحی تاکید دارد و نقش آن را در رسیدن به تفکر واگرا ضروری می‌داند. تفکر ناخودآگاه را می‌توان به عنوان تفکر یا استدلالی تعریف نمود که زمانی رخ می‌دهد که تفکر خودآگاه به سمت دیگری هدایت شده باشد. ذهن خودآگاه همگراست. ذهن خودآگاه برای تمرکز روی یک چیز مناسب است اما از اطلاعات دور از دسترس و ناواضح غفلت می‌کند. در سوی دیگر، ذهن ناخودآگاه کمتر همگرا و بیشتر واگراست. فرایند آن، آنقدر متمرکز نیست اما شرکت‌پذیرتر است و به اطلاعات دور از دسترس و ناواضح دست می‌یابد. از این نظر، این ذهن خلاق‌تر است.

از سوی دیگر، در اندیشه اسلامی انسان موجودی است داننده و سازنده و بر صورت خداوند خلق شده و یکی از صفات او آفرینشگری است. شان خیال، به عنوان برزخ، این موقعیت را برای آن ایجاد کرده که هر امر معنوی برای متمثل شدن به صورت محسوس و جزئی می‌بایست در خیال صورت بگیرد. در وقع خیال واسطه بین معنا و ماده است. برای ساختن صورت در عالم ماده هنرمند می‌بایست ابتدا تصویر آن را در عالم خیال بسازد.

مفهوم تفکر ناخودآگاه با خیال یکی نیست اما می‌توان از این دو مفهوم در راستای هدف پژوهش بهره گرفت. باید عنوان نمود که در راستای مدل‌سازی و فرآیندسازی در حوزه طراحی معماری، بیشتر اقدامات در حوزه محسوس انجام شده و بیشتر بر تفکر همگرا و مدل‌های همگرایی تاکید دارد. آنچه در این حوزه مغفول مانده توجه به حوزه نامحسوس، خیال و معنا در مباحث اسلامی است. در غرب نیز اقداماتی در راستای استفاده از تفکر ناخودآگاه انجام شده اما هنوز در حوزه طراحی بدان پرداخته نشده و آن را به صورت یک فرایند ارائه نکرده‌اند. بخصوص در حوزه طراحی معماری که بسیار پیچیده و چند بعدی است و به نظر می‌رسد که ذهن خودآگاه از پردازش اطلاعات زیاد و پیچیده ناتوان است.

در مراحل اولیه طراحی معماری و رسیدن به ایده معماری، توجه به حوزه‌های کمی معماری کافی نیست. طراحی معماری دارای جوانب گوناگون و پیچیده است. اما در فرایندهای موجود تنها به بعضی از جوانب آن (حوزه کمی، همگرایی و محسوس) توجه شده. حوزه‌های کمی معماری همگرا و حوزه‌های کیفی معماری واگرا هستند.

توجه به فعالیتی از نوع واگرا در مرحله ایده‌یابی (به غیر از پرداختن به حل مسئله معماری و پاسخ به محدودیت‌ها) باعث بهره‌گیری از تفکر ناخودآگاه و دستیابی به دوره نهفتگی در فرایند طراحی معماری می‌گردد. بدین منظور لازم است تا مرحله‌ای به فرایندهای طراحی موجود اضافه گردند. نوشتن و توجه به حوزه معنا، واگراست و در تجربیات آزمایشی حوزه نهفتگی نیز مورد

توجه قرار گرفته، بنابراین به عنوان یک مرحله در فرایند طراحی می تواند مورد استفاده قرار گیرد. در اندیشه اسلامی نیز فرآیند آفرینش از معنا آغاز می گردد.

برای آغاز طراحی از **حوزه معنا**، لازم است حوزه هایی از جنس معنا مورد توجه قرار گیرد. حوزه معنا در معماری همان محفوظات ذهنی طراح از فضای معماری است که با فرهنگ، احساس درونیات و ارزش های طراح مرتبط است. بنابراین آغاز طراحی از کیفیات معماری مانند زندگی و حضور در فضا، زمینه را برای رسیدن به ایده هایی از جنس معنا فراهم می سازد. سیر تجلی معنا در اثر معماری (فضا و فرم معماری) با کمک و واسطه **خیال** صورت می گیرد. بدین قرار که هر مفهوم یا معنایی برای گرفتن صورت در عالم واقع و محسوس، ابتدا باید تصویری خیالی بگیرد. معنا از وجود طراح می آید و تصاویر خیالی معنا در فضا یا فرم معماری می نشیند.

در پایان پژوهش روش طراحی «معنا، خیال، معماری» در جهت بهره گیری از تفکر ناخودآگاه، ارائه می گردد. با این روش طراحی می توان فرایند طراحی را ارتقا بخشید و به آثار معماری اصیل تر، متعالی تر و ارزشمندتر دست یافت.

واژگان کلیدی:

طراحی، تفکر واگرا و همگرا، خیال، تفکر خودآگاه و ناخودآگاه